

**TÜRKLÜK
BİLİMİ
ARAŞTIRMALARI
(TÜBAR)
*hakemli dergi***

16. Sayı

HALKBİLİMİ ÖZEL SAYISI

*Vefatının 80.yılında, Ziya Gökalp'ın (1876-1924)
Türk Aydınlanma Çağı yaratma gayretlerine saygıyla...*

**Niğde
2004-Güz**

Yayın Tanıtım ve Değerlendirme

İsmail GÖRKEM, Çukurovalı Âşık Mustafa Köse ve Hikâye Repertuarı, Akçağ Yay., Ankara, 2000

Dr. Kemal ÜÇÜNCÜ*

Türk halk hikâyeleri üzerine yapılan çalışmalar XIX. yüzyılın sonlarına doğru başlamıştır. 1892 yılında meşhur Macar Türkologu İgnasz Kunoş derlediği 11 hikâyeyi yayınlamıştır. Ardında Wilhelm Radloff meşhur Propen serisinin muhtelif ciltlerinde Türk halk hikâyelerinden örnekler vermiştir. Bunların yanısıra çeşitli Avrupa ülkelerinde de değişik araştırmacılar tarafından bu konuda araştırmalar yapılmıştır. Otto Spies, August Fisher, Natalie Moyle, Edith Fishdick bu araştırmacıların ilk akla gelenleridir.

Türkiye sahasında; Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi, İstanbul-1930 adlı eseri ile Prof.Dr. Fuat Köprülü tarih-hikâye ilişkisi, hikâyelerin menşei ve teşekkülü konusundaki öncü çalışmasıyla bilimsel nitelikli çalışmaları başlatmıştır. Ardından Prof. Dr. Pertev Naili Boratay, Prof.Dr. Şükrü Elçin, Prof. Dr. İlhan Başgöz halk hikâyeleri ve hikâyeciliği üzerine derleme ve yayın olmak üzere önemli çalışmalar yapmışlardır.

1960'lardan günümüze uzanan çizgide Fikret Türkmen, Muhan Bali, Ensar Aslan, A.Berat Alptekin, Ali Duymaz, Esmâ Şimşek, Nerin Köse, Doğan Kaya, Z. Abidin Makas bu alana önemli katkılar yapmışlardır.

Fuat Köprülü ile başlayıp günümüze kadar gelen halk hikâyesi ve hikâyeciliği araştırmalarında "Tarihi-Coğrafi Fin Metodu" nun şekillendirdiği bir formasyonla ürünün eskiliğini ve orijinal şeklini, yayılım sahasını (urformunu) ortaya koymaya çalışan metin tesisi ve motif araştırması ön plâna çıkmıştır.Oysa Avrupa ve Amerika'da Fin Metodunu takiben halkbilim ürünlerinin yapı, muhteva ve sitilistik özelliklerini, icracı ve dinleyici-izleyicilerle olan etkileşimi, ait oldukları kültürel bağlamda icra

---

* KTÜ Fen-Ed. Fak. TDE Böl. Öğr. Üye.

ettikleri fonksiyonu inceleyen birçok halkbilim kuram ve yöntemi geliştirilmiş ve halkbilim ürünleri bu çerçevede ele alınmıştır.

Prof. Dr. Mehmet Kaplan Türk Halk Edebiyatına ait incelemelerin “az istisna ile disiplinsiz bir malzemeciliğe döküldüğünden” şikâyet etmekte ve onları değerlendirmek için “halk edebiyatına her şeyden önce güzel, orijinal bir edebiyat gözü ile yanaşmak, o güzelliğin, orijinalitenin nereden geldiğini derinden araştırmanın” lüzumundan bahsetmektedir (*Halk Edebiyatı Hakkında, Çığır, Nr. 123 s. 40. Şubat 1943*).

Günümüz folklor kuramlarında halkbilim bir canlı gösterim (performance) olarak değerlendirilmektedir. Bu çerçevede ürün; gelenek, metin müzik, bağlam, anlatıcı-dinleyici çevresi olmak üzere beş ayağa sahiptir. Doç. Dr. İsmail Görkem de ‘Çukurovalı Âşık Mustafa Köse ve Hikâye Repertuarı’ isimli çalışmasının yöntemini “canlı gösterim” teorisinden hareketle kurduğunu görmekteyiz.

Dr. Görkem, eserin Önsöz bölümünde (IX) araştırma alanında bugüne kadar yapılan çalışmaların mahiyeti hakkında bilgi verdikten sonra kullandığı yöntemi tanıtmaktadır. Giriş bölümünde (1-18), Çukurova bölgesi ile araştırma alanı olan Osmaniye’nin Düziçi ilçesinin coğrafi konumu ve tarihi hakkında kısa bilgi verilip araştırma konusunun özellikleri, araştırma konusu hakkında bugüne kadar yapılan diğer çalışmalar, araştırmanın amacı ve yöntemi gibi hususları ele alınmıştır. Metinlerin ve geleneğin derlenmesinde araştırmacının “katılımlı gözlem tekniğini” kullandığını öğrenmekteyiz.

“Hikâyelerle İlgili Problemler” isimli I. bölümde (21-49) Çukurova ve çevresinde (Düziçi ilçesinde) hikâyeciler ve hikâyecilik geleneği ortaya konulmaktadır. Ayrıca bu bölümün sonunda Âşık Mustafa Köse’nin hayatı soyu sanatkârlığı ve repertuarı değerlendirilmiştir. Burada verilen bilgilerden Mustafa Köse’nin 1938 yılında Düziçi ilçesinde doğduğunu, dört beş kuşak önce Konya’dan Düziçine göçmüş Türkmen/Avşar boyundan olduğunu öğreniyoruz. Aşıklık mesleğine 17-20 yaşlarında başlamış ve 1974 yılında 32 yaşından sonra mesleği profesyonel anlamda icra ettiğini öğreniyoruz. Bu tarihte Mustafa Köse’nin iki gözü de kör olmuştur. Üretici- yaratıcı ilham / karşılaşma bu noktadan itibaren ortaya çıkmıştır. Soy kütüğüne baktığımızda Babası Mehmet Köse’nin yörenin bilinen âşıklarından olduğunu görmekteyiz. Mustafa Köse’nin aşıklığı kendi tecrübeleri neticesinde öğrendiği belirtilmektedir. Buradan Mustafa Köse’nin Türk aşıklık geleneğinin bölgede yaşayan sağlam bir damarına eklenildiği neticesini çıkarmamız mümkündür.

II. bölümde (53-82) Mustafa Köse’nin repertuarından seçilen Güzel Ahmet, Bal Böğrek (Bey Böyrek), Helvacı Güzeli ve Âşık Halil hikâyelerinin her birinin mahiyeti, teşekkülü, varyantları hakkında bilgi veril-

dikten sonra hikâyelerdeki deyiş türküleri, ahenk, estetik tefekkür ve nazım şekli bakımından incelenmiştir. Çağdaş edebî metin incelemelerinde kullanılan bu yöntem halk hikâyesi incelemelerinde kullanılması bir yeniliktir. Bu yöntem halk hikâyesi incelemelerinde hikâyelerdeki manzum kısımların hikâyelerin bütünündeki fonksiyonu farklı kaynakların referansları ile ortaya konulmaktadır.

III. bölümde (95-130) "Hikâyelerin Tahlili" başlığı altında derlenmiş olan hikâyeler, bağlam (context) özellikleri hesaba katılarak edebiyat ve halkbilim metotlarıyla ayrı ayrı tahlil edilmiştir. (Hikâyeler motif halkaları ve olay örgüsü, tema, zaman, şahıs kadrosu, bakış açısı ve anlatıcısı ile anlatım tarzları açısından incelenmiştir.)

IV. bölümde (135-152) hikâyeler "dil ve anlatım özellikleri" bakımından incelenmiştir. Hikâyelerin ortaya konulduğu sözlü geleneğin ve ortamın dil ve üslûbu (Kahramanların İsimleri, Benzetmeler, Ses Taklidi, Kelimeler ve Deyimler, Atasözleri, Söz Kalıpları, Arasözler, Mizah) alt başlıklarında değerlendirilmiştir. İncelenen hikâyelerde "ferdi üslûptan ziyade sözlü gelenek kültürü içinde teşekkül etmiş, hikâyecilik geleneğinin ortak üslûbu"nun var olduğu belirtilmektedir.

Sonuç (155-158) bölümünde yörede âşıklık geleneğinin usta-çırak ilişkisi çerçevesinde teşekkül etmediği, hikâyelerin icra ortamı ve tarzının Türk halk hikâyeciliği geleneğinde olduğu gibi saz eşliğinde ve ağırlıklı olarak kahvehânelerde, düğünlerde üretildiği gibi önemli tespitler dile getirilmektedir. Ayrıca Âşık Mustafa Köse'nin hikâyelerinden hareketle usta bir âşık olduğu ifade edilmektedir. Bunlara ilaveten hikâyelerin büyük oranda "hakim bakış açısı" tarzında anlatıldığı, olay örgüsünün ana yükünün baş kahramanın üzerinde olduğu (bu nedenle) sergüzeşt hikâyeleri olduğu, Düziçi ve köylerinde hikâyecilik geleneğinin anlatıcı, dinleyici, metin ve müzik gibi fonksiyonları ile "canlı bir gösterim olarak" yaşadığı tespitlerini görmekteyiz.

Metinler bölümünde (161-271) hikâyeler ağız araştırmalarında kullanılan ayrıntılı bir çevriyazı (transkripsiyon) işaretleri kullanılarak ve metin blokları numaralanarak (bağlam özellikleri dikkate alınarak) yazılmıştır. Bu husus hikâye araştırmalarında önemli bir yenilik olarak değerlendirilmelidir.

Ayrıca eserin sonuna yörede kullanılmakta olan kelimeler için bir sözlük, şahıs ve kavramlarla ilgili bir dizin eklenmiştir. Eserin zengin bibliyografyası bu alanda çalışma yapacaklara bir kaynak niteliğindedir.

Türk sözlü kültüründe toplumsal bilgi ve hafızanın korunup kuşaktan kuşağa aktarılmasında hikâyelerin ve hikâyecilik geleneğinin önemli bir fonksiyonunun olduğunu görmekteyiz. Millettin uzak, unutulmuş sözlü

tarihine ilişkin tanıklıkları bu kıymetli kültür hazinesi içerisinde bulmamız mümkün olabilmektedir.

Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyelerinden İsmail Görkem'in doçentlik takdim tezi olarak hazırladığı bu kıymetli çalışma; kuram, yöntem ve muhteva açısından sahada eksikliği hissedilen birçok yeniliği içermektedir. Türk Halkbilim metinlerinin farklı bakış açıları ve metotlarla incelenmesinin Türklük bilimine önemli açılımlar ve katkılar yapacağına olan inancımızla Prof. Dr. Görkem'e teşekkürlerimizi sunarız. Ayrıca Akçağ Yayınevi yetkililerini bu önemli eseri okuyucuyla buluşturdukları için kutluyoruz.